

mgr Magdalena Lemańczyk
(Wyższa Szkoła Turystyki i Hotelarstwa w Gdańsku)

ROLA KULTURY KASZUBSKIEJ W PROMOCJI TURYSTYCZNEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

Kaszuby, jako region w obrębie województwa pomorskiego, mają zróżnicowane walory naturalne i kulturowo-społeczne niewątpliwie sprzyjające rozwojowi turystyki. Obok urozmaiconego nadmorskiego krajobrazu, występują tu także jeziora i wysokie wzgórza, wykorzystywane w sezonie zimowym w turystyce (np. szczyt Wieżyca), lasy i parki krajobrazowe. Walory krajobrazowe Kaszub i Pomorza stanowią podstawę rozwoju sportów wodnych, turystyki rowerowej i pieszej, wypoczynku turystów z Polski i z zagranicy.

W ostatniej dekadzie nastąpił wzrost zainteresowania przyjazdami na tereny regionu pomorskiego. Pomorze, ze względu na walory przyrodnicze i kulturowe, jest obszarem o ogromnym potencjale turystycznym. Jednak w porównaniu z innymi krajami, członkami Unii Europejskiej, walory turystyczne pozostają nadal niewykorzystane.

[...] systematycznie wzrasta zainteresowanie wypoczynkiem, rekreacją i turystyką, które staje się coraz ważniejszym elementem systemu wartości i stylu życia współczesnych Polaków (Kostka 1997, cytata za Synak 2000).

Nowa sytuacja geopolityczna, zmiany demokratyczne po 1989 r. oraz przystąpienie Polski do Unii Europejskiej, stawiają przed władzami województwa pomorskiego ogromne wyzwanie w zakresie kształtowania regionu konkurencyjnego w Polsce i Europie.

W niniejszym artykule skupiono się głównie na kulturze kaszubskiej i jej roli w promocji turystycznej województwa pomorskiego, mając jednak na uwadze bogate walory przyrodniczo-krajobrazowe. Przedstawiono wybrane elementy zróżnicowanej kultury kaszubskiej, odgrywającej ważną rolę w recepcji województwa pomorskiego i jego mieszkańców. Autorka ma jednak świadomość, iż w artykule nie wyczerpano bogactwa

i dynamiki rozwoju kultury kaszubskiej, dlatego też analiza opiera się jedynie na ogólnym zarysie najważniejszych i najbardziej widocznych przejawów Kaszubszczyzny i jej wpływu na promocję turystyczną województwa pomorskiego na przestrzeni ostatnich kilku lat.

We współczesnej socjologii kulturowa perspektywa występowania i interpretacji zjawisk społecznych, w tym turystyki, ma tutaj dominujące znaczenie.

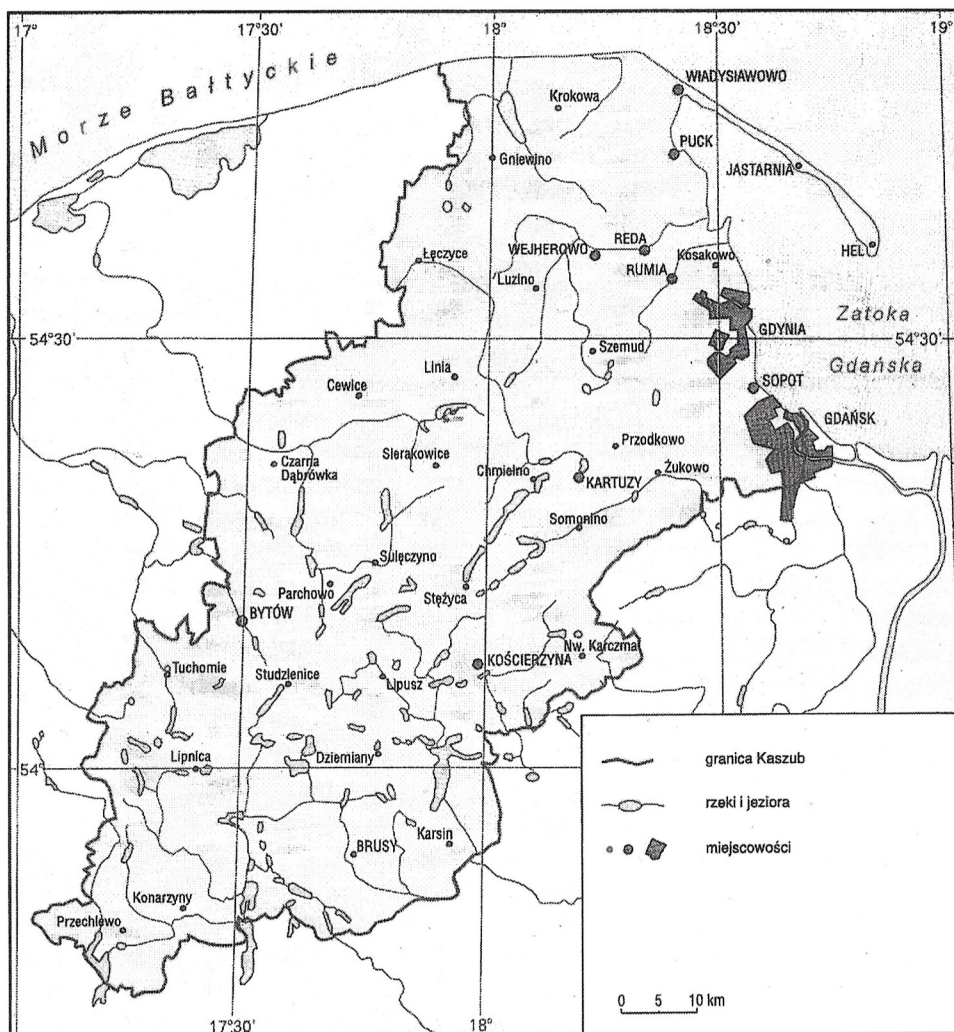
Niewątpliwie ostatnie dekady XX wieku przyniosły wielki wzrost zainteresowania kulturowymi aspektami życia społecznego, co znalazło wyraz nie tylko w uwzględnianiu wymiaru kulturowego we wszelkich analizach socjologicznych, ale w ekspansji szczegółowych dziedzin socjologii zajmujących się kulturą, takich jak socjologia kultury (czy pokrewne: antropologia kulturowa, etnologia i etnografia), socjologia środków masowego przekazu, socjologia sztuki, socjologia nauki, socjologia religii, socjologia moralności czy mająca osobny status teoretyczny „analiza kulturowa”. Wśród socjologicznych bestsellerów ostatnich lat uderzają tytuły poświęcone typowo kulturowym fenomenom, jak zaufanie, moda, stereotyp, styl życia, gusty, obyczaje itp. (Sztompka 2002).

Skąd jednak pochodzi nazwa Kaszuby? Kim są Kaszubi, gdzie mieszkają i dlaczego odgrywają istotną rolę kulturotwórczą w województwie pomorskim?

Jak napisał Józef Borzyszkowski (1999) – znawca zagadnień związanych z Pomorzem – nazwa Kaszuby pojawiła się po raz pierwszy w dokumencie wystawionym w 1238 r. przez papieża Grzegorza IX:

[...] pojawiając się od tego czasu nagminnie w łacińskiej tytulaturze książąt zachodniopomorskich, w której początkowo przeważało określenie „dux Slavorum et Cassubia”, a dopiero Barnim III (1320–1368) tytułuje się „dux Cassuborum”, czyli „książę Kaszubów”. Książęta gdańscy nadawali sobie tytuł „dux Pomeraniae”, a nazwa Kaszuby przypisana była do Pomorza Zachodniego, dlatego ludzi przybywających do Gdańska nad Wisłę określano jako ludzi z Kaszub. Nie uświadamiano sobie wówczas wspólnoty językowo-kulturowej, która była oczywista i decydująca.

Współcześnie granica Kaszub obejmuje swoim zasięgiem terytorium od Gdańska po Kościerzynę na południu oraz na zachodzie Lębork i Bytów (Borzyszkowski 1999), a więc tereny leżące w granicach województwa pomorskiego (rys. 1). Kaszubi natomiast są grupą etniczną, a podstawą ich identyfikacji jest wytworzona w procesie dziejowego rozwoju kultura, z którą się identyfikują i którą uważają za własną (Obracht-Prondzyński 2002).

Rys. 1. Położenie geograficzne Kaszub (Mordawski 1999)

Pod pojęciem kultury w niniejszym artykule będzie rozumiany całościowy kształt zobiektywizowanych elementów dorobku społecznego, wspólnych szeregowi grup i z racji swej obiektywności ustalonych i zdolnych rozszerzać się przestrzennie (Czarnowski 1958). Do kultury należą zatem wszystkie wytwory działalności ludzkiej, które zostały upowszechnione i przyjęte w danej zbiorowości, w postaci materialnej, jak i niematerialnej – idealnej.

Istotnym czynnikiem identyfikacji Kaszubów, jako grupy etnicznej, jest

zamieszkwane przez nich wspólne terytorium, ojczyzna – Pomorze. Według S. Ossowskiego (1967) pewien obszar staje się ojczyzną

o tyle tylko, o ile istnieje zespół ludzki, który odnosi się doń w pewien sposób i w pewien sposób kształtuje jego obraz. [...] traktujemy ojczyznę jako korelat pewnych podstaw psychicznych, wchodzących w skład kulturowego dziedzictwa grupy społecznej.

Terytorium zamieszkane przez Kaszubów to, nawiązując do S. Ossowskiego, ich prywatna ojczyzna (*Heimat*), oparta na osobistych przeżyciach jednostek, na uczestnictwie w konkretnej zbiorowości oraz na przekonaniu, że Kaszubi związani są z tym obszarem. Patriotyzm lokalny, poczucie, że „mała ojczyzna” jest ziemią kaszubskiej grupy regionalnej, jest ważnym elementem tożsamości kaszubskiej, podkreślanym w kulturze i sztuce kaszubskiej oraz w promocji województwa pomorskiego (np. w herbie województwa pomorskiego z wizerunkiem czarnego gryfa). Naklejki oraz koszulki z symbolem gryfa są coraz częściej wykorzystywane przez mieszkańców województwa pomorskiego i osoby utożsamiające się z kulturą kaszubską.

Owa identyfikacja Kaszubów z terytorium regionalnym, wynikająca głównie z przywiązania do rodzinnej ziemi, silnie utrwalonej odrębności grupowej i posiadania własnego języka, jest jednym z poziomów podwójnej autoidentyfikacji etnicznej tej grupy. Na poziomie identyfikacji narodowo-etnicznej Kaszubi określają się jako Polacy (Synak 1991).

Należy podkreślić, iż Kaszubi są najliczniejszą grupą etniczną na terenie województwa pomorskiego sąsiadującą z innymi grupami etnicznymi, np. z Kociewiakami zamieszkującymi powiat tczewski, świecki i starogardzki, Borowiakami w powiecie tucholskim, a także w części bydgoskiego i chojnickiego, Dolnymi Powiślanami zasiedlającymi obszar powiatu kwidzyńskiego i sztumskiego oraz mieszkańcami Żuław w powiecie nowodworskim, malborskim, elbląskim (Przała 1988).

Według danych Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 r. liczebność Kaszubów wynosi 5053 osoby (Łodziński 2006), z czego 96,7% zamieszkuje województwo pomorskie (Obracht-Prondzyński 2006). Należy z całą mocą podkreślić, iż liczebność ta odnosi się wyłącznie do osób, które przyznały się do narodowości kaszubskiej podczas spisu. W praktyce jest bowiem znacznie więcej osób posługujących się językiem kaszubskim.

Z perspektywy historycznej „pluralizm kulturowy [...] terytoriów polskich, podzielonych między trzy państwa o wyraźnie odmiennych warunkach rozwoju kultury, powodował, że prowincjonalne odrębności kultury prowincji

pomorskich utrzymywały się w sposób może szczególnie zaakcentowany w porównaniu z innymi terytoriami Prus: dotyczyło to dla kultury niemieckiej zwłaszcza prowincji Prusy Wschodnie z jej szczególną komponentą Mazurów ewangelików, mówiących nadal częściowo po polsku, jak i ludności litewskiej na wschodzie prowincji oraz właścicieli ziemskich o partykularnym, konserwatywnym typie mentalności. Dla Prus Zachodnich podstawowym przeciwieństwem, określającym w dużej mierze bieg spraw kultury, było przeciwieństwo między kulturą polsko-katolicką, głównie wiejską i drobno-mieszczańską, ale i ziemiańską, a kulturą niemiecko-ewangelicką, głównie mieszczańską. Odrębnym akcentem było istnienie w północnej części prowincji Prusy Zachodnie Kaszubów, wiodących w niejednym nadal jeszcze własne życie, oparte na żywych wartościach kultury ludowej (Salmonowicz 2002).

Nie bez znaczenia dla rozwoju kultury Kaszubów pozostawał zatem wpływ parcia germanizacji na obszary pomorskie oraz bogata historia Gdańska – jako centrum życia kulturalnego – związana z jego mieszkańcami i panującymi stosunkami społeczno-gospodarczymi. Niezwykle ciekawym przykładem uchwycenia atmosfery XVIII-wiecznego grodu nad Motławą, kultury, mody, życia towarzyskiego oraz dysproporcji ekonomicznych między „centrum” a „peryferiami”, w tym wypadku wsiami kaszubskimi, jest bogato ilustrowany *Daniela Chodowieckiego dziennik z podróży do Gdańska z 1773 roku*. W dzienniku tym czytamy:

10 czerwca. Chodowiecki w towarzystwie kupca ze Śląska przejeżdża przez kilka kaszubskich wsi, które zajmują północno-wschodnią część Pomorza. Określił je mianem „jedna biedniejsza od drugiej”.

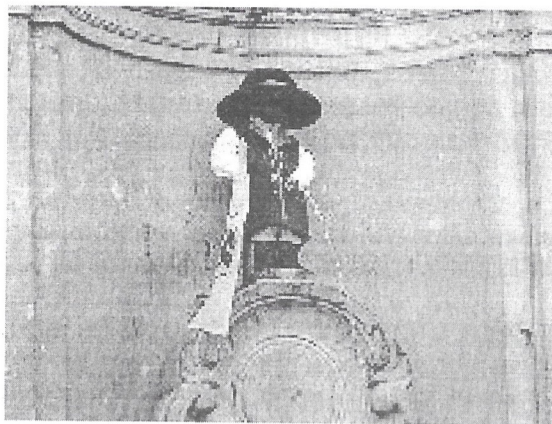
Wymienione grupy stanowią niezwykle mozaikę etnograficzną i kulturową województwa pomorskiego, pomorską wspólnotę regionalną (zob. Synak 2006), stanowiącą o jego bogactwie i możliwościach rozwoju. W obliczu postępującego procesu globalizacji, homogenizacji kulturowej i gospodarczej,

[...] paradoksalnie – to właśnie wielokulturowość województwa pomorskiego może stanowić główny budulec i rdzeń naszej wspólnoty regionalnej. Pod warunkiem, że owe małe ojczyzny czy subregiony, wraz z ich odrębnością kulturową i etniczną będą postrzegane jako wartości, jako szanse rozwoju i jako czynnik pozytywnie wyróżniający nas spośród innych regionów w kraju (Synak 2006).

Świadomość warunków, w których obecnie (i od wieków) rozwija się Pomorze, odpowiednie wykorzystanie zasobów kulturowych i społe-

cznych regionu, podkreślanie wyrazistości Pomorza oraz pielęgnowanie jego symboliki, jest priorytetem władz samorządowych i niewątpliwym walorem promocji turystycznej województwa pomorskiego w Polsce i Europie. Najlepszym tego przykładem jest ustanowienie przez Sejmik Województwa Pomorskiego roku 2005 Rokiem Kociewskim, roku 2006 Rokiem Kaszubskim, a roku 2007 Rokiem Powiśla. Takie „odgórne” inicjatywy mają służyć promocji turystycznej regionów, przybliżać ich historię, liczne zabytki, sztukę i kulturę ludową, a także wspaniałe walory naturalne w postaci kompleksów leśnych i jezior.

Istotnym wydarzeniem, mającym niewątpliwie duży wpływ na recepcję Kaszubów, a przez to promocję województwa pomorskiego na arenie europejskiej, był Europejski Tydzień Regionów i Miast „Open Days 2006”, obchodzony w dniach 9–12 października 2006 r. w Brukseli. Słynna figurka Manneken Pis – siusiającego chłopca – znajdująca się w samym centrum Brukseli, została ubrana w tradycyjny strój kaszubski i uroczystie odsłonięta w dniu 10 października (fot. 1).

Fot. 1. Manneken Pis w tradycyjnym stroju kaszubskim
(www.woj-pomorskie.pl)

Strojenie Manneken Pisa w ubiory narodowe czy ludowe jest od lat praktykowaną tradycją związaną z ważnymi wydarzeniami i uroczystościami. Figurkę odsłanili m.in. Jos Chabert – wiceprzewodniczący parlamentu Belgii, Jan Kozłowski – marszałek województwa pomorskiego oraz Brunon Synak – przewodniczący Sejmiku Województwa Pomorskiego. Strój w barwach kaszubskich po trzech dniach trafił do Muzeum Miasta Brukseli, gdzie znajduje się ponad 700 „ubranek” Manneken Pisa. Uroczystość odsłonięcia Manneken Pisa w stroju

regionalnym uświetniła kaszubska kapela z Sierakowic, a prezentacja regionalnych potraw towarzyszyła seminarium nt. partnerstwa publiczno-prywatnego organizowanego przez województwo pomorskie, w którym wzięły udział regiony Szkocji, Walii i centralnych Włoch.

„Open Days” posiadają nie tylko wymiar kulturowy, w przedsięwzięciu biorą udział również banki, firmy informatyczne, organizacje związane z biznesem, organizacje pozarządowe i samorządy lokalne.

Impreza stanowi zarazem początek procesu przygotowania około 300 programów rozwoju regionalnego w latach 2007–2013. Ich wartość sięgnie 500 mld EUR, a środki pochodzić będą ze źródeł unijnych, krajowych, regionalnych i prywatnych. Jest to największy jak dotąd program inwestycji z budżetu UE (<http://europa.eu.int>).

Nie bez znaczenia dla promocji kultury i walorów regionu pomorskiego pozostają media – telewizja, radio, gazety, Internet. W związku z tzw. renesansem etniczności w Europie po 1989 r. i większą swobodą w wyrażaniu tożsamości (szeroko rozumianej), mniejszości narodowe i grupy etniczne tworzą własne media w celu kultywowania i upowszechniania lokalnych tradycji, zwyczajów, folkloru, produktów turystycznych, zabytków itp. Prawo do ochrony i eksponowania w mediach tożsamości grup etnicznych i mniejszości narodowych w Europie wynika m.in. z postanowień konstytucji poszczególnych państw członkowskich, Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności wraz z Protokołami dodatkowymi, konwencji i deklaracji Narodów Zjednoczonych, dokumentów Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, zwłaszcza Dokumentu Kopenhaskiego z dnia 29 czerwca 1990 r., a także z Konwencji Ramowej o ochronie mniejszości narodowych, sporządzonej w Strasburgu dnia 1 lutego 1995 r.

Sejmik Województwa Pomorskiego w lipcu 2006 r. zgłosił jednak zastrzeżenia w związku z funkcjonowaniem regionalnej telewizji publicznej. *Regionalna uchwała Sejmiku* wyrażała zaniepokojenie modelem telewizji opartym na pełnej zależności oddziałów regionalnych od struktur centralnych. Centralistyczny model TVP 3

uniemożliwia realizację rzeczywistej misji telewizji regionalnej, która przede wszystkim powinna wyrażać potrzeby regionu i jego mieszkańców. [...] Sejmik Województwa Pomorskiego – jako reprezentant pomorskiej wspólnoty regionalnej mieszkańców – uważa, że zadaniem nowoczesnej telewizji regionalnej powinno być: kształtowanie postaw obywatelskich i myślenia o regionie jako dobru wspólnym poprzez przybliżenie spraw bliskich i ważnych dla jego mieszkańców; integracja różnych środowisk

i rozmaitych obszarów historyczno-kulturowych regionu poprzez szeroką komunikację i dialog, oparty na europejskiej zasadzie „jedność w różnorodności”; promowanie lokalnego i regionalnego patriotyzmu oraz kształtowanie wspólnotowej tożsamości (*Regionalna uchwała...* 2006).

Kaszubi nie pozostali bierni i w tej materii. Pierwszym magazynem telewizyjnym o tematyce kaszubskiej był „Rodnô Zemja”, powstały 16 lat temu z inicjatywy znanej działaczki kaszubskiej Izabelli Trojanowskiej i prowadzony do dziś przez Eugeniusza Pryczkowskiego. W programie poruszane są główne problemy regionu pomorskiego, m.in. status i pielęgnowanie języka kaszubskiego, animacja kultury kaszubskiej, życie społeczne i gospodarcze na Kaszubach, działalność organizacji zrzeszeniowych (np. Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego i in.), walory krajoznawcze i turystyczne województwa, życie naukowe na Kaszubach i Pomorzu.

W nieco odmiennym stylu, bardziej otwartym i młodzieżowym, Kaszubów i Kaszubszczyznę prezentuje emitowany od marca 2006 r. program „Kaszëbë”. W odróżnieniu od programu „Rodnô Zemja”, gospodarze programu skupiają się na węższych aspektach życia społecznego, dogłębniej je analizując. Dotychczas audycje programu „Kaszëbë” dotyczyły m.in. relacji Kaszubów z Janem Pawłem II, żywności zwyczajów kaszubskich i możliwości wykorzystania ich w turystyce, cech charakterystycznych Pojezierza Kaszubskiego i sposobów eksploatacji naturalnych zasobów regionu w turystyce, popularyzacji kultury kaszubskiej na terenie całej Polski, mody i muzyki kaszubskiej.

Kilkutysięczną rzeszę słuchaczy posiada również „Radio Kaszëbë”, które nadaje od grudnia 2004 r. w języku kaszubskim oraz polskim. Jest to pierwsza kaszubska stacja radiowa, powstała z inicjatywy Stowarzyszenia Ziemia Pucka. „Radio Kaszëbë” obejmuje swoim zasięgiem powiaty: wejherowski, kartuski i pucki, ale w praktyce zasięg jest znacznie większy. Radio ma charakter informacyjny, urozmaicany codziennym serwisem „Klëka”. Audycje promują nie tylko język kaszubski, ale także informują o imprezach w regionie pomorskim oraz na terenie kraju, przedstawiają problemy mieszkańców Pomorza. Obok muzyki, która zwykle prezentowana jest w komercyjnych stacjach radiowych, w „Radiu Kaszëbë” nie brakuje folkloru kaszubskiego, starszych przyśpiewek kaszubskich oraz nowych aranżacji kaszubskich zespołów młodzieżowych. Kaszubi mają również swoje audycje w Radiu Gdańsk oraz artykuły w miesięczniku „Pomerania”, informującym o najważniejszych wydarzeniach kulturalnych i gospodarczych na Pomorzu, i tygodniku „Norda”, ukazującym się z piątkowym wydaniem „Dziennika Bałtyckiego”.

Warto również wspomnieć, wśród bogactwa stron internetowych o tematyce kaszubskiej, o:

- Kaszubskiej Stronie Informacyjnej (www.kaszubia.com), na której znajdują się ciekawe wiadomości na temat Kaszub, Kaszubów, ich historii, alfabetu i języka kaszubskiego, funkcjonowania instytucji i organizacji kaszubsko-pomorskich itd.,

- serwisie internetowym Nasze Kaszuby (www.naszekaszuby.pl), którego założeniem jest informowanie o specyfice pomorskiej z punktu widzenia Kaszubów,

- oficjalnej stronie Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego (ZKP) (www.kaszubi.pl), prezentującej władze Zrzeszenia, jego historię i oddziały terenowe, kalendarium imprez organizowanych przez ZKP w województwie pomorskim itd.

Kultura kaszubska promowana jest nie tylko w polskich mediach regionalnych, ale również w Niemczech, czego najlepszym przykładem jest reportaż niemieckich dziennikarzy Brigit Gehlen i Hermanna Feldhoffa.

W czerwcu [2006 r. – przyp. M.L.] niemieccy reportażyści gościli na Nordzie, gdzie filmowali kaszubską pielgrzymkę morską, płynącą na pokładzie łodzi „Paula”, należącej do Reinharda Budzisa z kuźnickiej Syberii. Ponownie zagościli na ziemi puckiej na początku sierpnia. [...] Tym razem R. Budzisz opowiadał o kaszubskich maszoperiach i zaprezentował sposób, w jaki wypłata sieci. [...]. Dużą przyjemnością była wizyta w warsztacie rogarskim Jana Drzeżdżona w Starzynie. Pokazał on jak powstają misterne tabakierki, objaśniając przy tym tajniki rzemiosła w płynnej belockiej kaszubszczyźnie. [...] Film prezentujący Pomorze od Szczecina po Żuławy, z silnymi akcentami kaszubskimi, zostanie wyemitowany przez telewizję WDR w Boże Narodzenie tego roku [2006 r. – przyp. M.L.] (Żuroch-Piechowski 2006).

Kolejnym elementem stanowiącym istotę kaszubskiej tożsamości, wzbudzającym duże zainteresowanie, jest język.

[...] język stanowi wartość, wokół której buduje się tożsamość etniczna Kaszubów, wszelkie działania i oceny dotyczące języka wywołały i wywołują nadal tak silny rezonans i reakcje we wspólnocie kaszubskiej. To przesądza również o znaczeniu, jakie dla budowy tej tożsamości i poczucia grupowej solidarności miała dyskusja nad statusem języka kaszubskiego (Obracht-Prondzyński 2002).

Ważnym elementem formalnie umacniającym tożsamość kulturową Kaszubów, a zarazem regulującym sprawy związane z zachowaniem i rozwojem ich języka jest *Ustawa o mniejszościach narodowych*

i etnicznych oraz o języku regionalnym z dnia 6 stycznia 2005 r. Rozgłos wokół tej Ustawy w mediach ogólnopolskich i gazetach w istotny sposób przyczynił się do promocji języka i kultury kaszubskiej.

W rozdziale czwartym *Ustawy* czytamy, iż:

1. Za język regionalny w rozumieniu ustawy, zgodnie z Europejską Kartą Języków Regionalnych lub Mniejszościowych, uważa się język, który: 1) jest tradycyjnie używany na terytorium danego państwa przez jego obywateli, którzy stanowią grupę liczebnie mniejszą od reszty ludności tego państwa; 2) różni się od oficjalnego języka tego państwa; nie obejmuje to ani dialektów oficjalnego języka państwa, ani języków migrantów. 2. Językiem regionalnym w rozumieniu ustawy jest język kaszubski.

Oprócz medialnego zainteresowania *Ustawa* przyniosła także praktyczne skutki jej adresatom, m.in. Kaszubi mają prawo, pod pewnymi warunkami, do używania przed organami gminy języka kaszubskiego, jako języka pomocniczego, do rejestracji w aktach stanu cywilnego i dokumentach tożsamości, do rozpowszechniania i wymiany informacji w języku kaszubskim, do nauki języka kaszubskiego lub w języku kaszubskim, a także do tradycyjnego nazewnictwa miejscowości, ulic i obiektów fizjograficznych, obok nazw w języku polskim.

Dwujęzyczne tablice z nazwami ulic w języku kaszubskim i polskim podkreślają specyfikę kulturową województwa pomorskiego, przyciągają doń turystów.

Zainteresowanie tym językiem tłumaczy językoznawca z Uniwersytetu Gdańskiego, profesor Jerzy Treder. – To konsekwencja ogromnej aktywności Kaszubów od kilkudziesięciu lat – uważa prof. Treder. – Kaszubski był od dawna używany w kościołach, mamy przecież przekłady Pisma Świętego na ten język. Odkąd ustawowo został uznany za język regionalny, trafił również do szkół i urzędów (Karaś 2006).

Pisząc o języku kaszubskim nie można pominąć przedsięwzięcia o doniosłym znaczeniu symbolicznym, mianowicie kaszubskiej pielgrzymki do Ziemi Świętej zorganizowanej przez Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie w 2000 r. Było to przede wszystkim dla Kaszubów wydarzenie religijne, ale także ciekawa forma promocji języka i kultury kaszubskiej. Podczas pielgrzymki bowiem

doszło do wmurowania tablicy z kaszubskim tekstem modlitwy „Ojcze Nasz” w kościele Pater Noster wśród ponad setki podobnych tablic w językach narodowych i etnicznych całego świata. Druga podobna pielgrzymka miała miejsce w rok później (Obracht-Prondzyński 2002).

Religia do dziś zajmuje pierwszorzędne miejsce wśród wartości wyznawanych przez Kaszubów, charakteryzując się silnym akcentem maryjnym. Stąd też wynika popularność Kalwarii Wejherowskiej oraz pomorskich sanktuariów MB Królowej Kaszub w Sianowie oraz MB Królowej Morza w Swarzewie wśród Kaszubów i turystów z całej Polski.

Kaszubi znani są również z zamięłowania do tabaki i bursztynu, produktów doskonale kojarzących się z Pomorzem i będących jego wizytówką. Wyrób charakterystycznych tabakierek sporządzonych z bydłęcego rogu ma największe tradycje właśnie wśród Kaszubów. Do dziś na Kaszubach można trafić na rogarzy wyrabiających różnego rodzaju tabakierki, które kształtem nie odbiegają od tradycyjnych.

Najpospolitsze są tzw. „rożki”, płaskie i zagięte na końcu, bardzo poręczne do noszenia w kieszeni. Formowane na gorąco, posiadają same w sobie ładne kształty. Do tego jeszcze koniec rożka bywa ozdobnie wykańczany snycerką, a obrzeże otworu wyspowego zdobione rytymi liniami, wężykiem lub trójkątnymi wróbkami. Odminnym rodzajem są tabakierki w kształcie owalno-płaskiej puszczeni. Wieczka tych tabakierek bywają dość często przyozdabiane rzeźbioną zasuwką wyspową w kształcie rybki (Malicki 1965).

Bursztyn był od wieków wykorzystywany przez Pomorzan i Kaszubów nadmorskich do wyrobu ozdób. Rzemiosło bursztyniarskie od lat cieszy się ogromnym zainteresowaniem turystów polskich i zagranicznych. Promocji regionu pomorskiego przy pomocy bursztynu służy przede wszystkim otwarte w czerwcu 2006 r. Muzeum Bursztynu w Gdańsku, którego ekspozycje przedstawiają m.in. historię rzemiosła jantaru, historię szlaków handlowych, ukazując bursztyn jako środek leczniczy, ale również jako kamień wykorzystywany przez artystów.

Podsumowując, rozwój turystyki w województwie pomorskim ma ogromne szanse rozwoju, uzależnione w głównej mierze od skutecznej promocji regionu i optymalnego wykorzystania środków z budżetu Unii Europejskiej. Związane jest to z wykorzystaniem wielokulturowego dziedzictwa Pomorza oraz bogatych walorów krajobrazowych, a także z wykreowaniem wydarzeń i imprez kulturalnych, związanych z Pomorzem i Kaszubami, które podniosłyby atrakcyjność województwa pomorskiego i wydłużyły sezon turystyczny. Nie bez znaczenia dla rozwoju turystyki kulturowej jest podkreślanie morskich i solidarnościowych tradycji Pomorza i Kaszub, promocja miejsc i osób, które stanowią o swoistości regionu, np. Lech Wałęsa czy budowa Europejskiego Centrum Solidarności upamiętniającego wydarzenia sierpnia 1980 r.

Literatura

- Borzykowski J., 1999, *Historia Kaszubów*, [w:] *Historia, geografia, język i piśmiennictwo Kaszubów*, pod red. J. Mordawskiego, Wyd. „M. Rożak”, Gdańsk.
- Czarnowski S., 1958, *Kultura*, PWN, Warszawa.
- Daniela Chodowieckiego *dziennik z podróży do Gdańska z 1773 roku*, 2002, oprac. Małgorzata Paszylka, Wyd. „Finna” i Muzeum Narodowe w Gdańsku, Gdańsk.
- Karaś D., 2006, *Tłumy chętnych w Gdańsku zgłaszają się na kursy nauki języka kaszubskiego*, *Gazeta Wyborcza. Trójmiasto*, nr 261, 8.11.2006 r.
- Kostka R., 1997, *Zdrowy styl życia po polsku*, [w:] *Wartości, praca, zakupy... O stylach życia Polaków*, pod red. M. Falkowskiej, ZBOS, Warszawa.
- Łodziński S., 2006, *Trauma i władza liczb. Wybrane problemy społecznego odbioru pytania o „NARODOWOŚĆ” w Narodowym Spisie Powszechnym z 2002 roku*, [w:] *Mniejszości narodowe w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku*, pod red. L. Adamczuka i S. Łodzińskiego, Wyd. Naukowe „Scholar”, Warszawa.
- Malicki L., 1965, *Sztuka ludowa na Pomorzu Gdańskim*, Gdańsk.
- Mordawski J. (red.), 1999, *Historia, geografia, język i piśmiennictwo Kaszubów*, Wyd. „M. Rożak”, Gdańsk.
- Obracht-Prondzyński C., 2002, *Kaszubi. Między dyskryminacją a regionalną podmiotowością*, Wyd. Instytut Kaszubski w Gdańsku, Uniwersytet Gdański, Gdańsk.
- Obracht-Prondzyński C., 2006, *Spisy czy spiski, czyli o problemach z liczeniem Kaszubów*, [w:] *Mniejszości narodowe w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku*, pod red. L. Adamczuka i S. Łodzińskiego, Wyd. Naukowe „Scholar”, Warszawa.
- Ossowski S., 1967, *Z zagadnień psychologii społecznej*, t. 3, PWN, Warszawa.
- Przała T., 1988, *Kultura ludowa Pomorza Gdańskiego*, Wyd. Muzeum Narodowe w Gdańsku, Gdańsk.
- Regionalna uchwała Sejmiku Województwa Pomorskiego podczas sesji, która odbyła się 24 lipca w sprawie regionalnego programu TVP*, 2006, Pomerania, nr 9.
- Salmonowicz S., 2002, *Uwagi wstępne*, [w:] *Historia Pomorza. Polityka i kultura*, pod red. S. Salmonowicza, t. 4, cz. 2, Wyd. Towarzystwa Naukowego w Toruniu, Toruń.
- Synak B., 1991, *Tożsamość kulturowo-etniczna Kaszubów a idea krajowości (regionalizmu)*, *Kultura i Społeczeństwo*, nr 2.
- Synak B., 2000, *Turystyka a środowisko kulturowo-etniczne: szanse i zagrożenia*, [w:] *Polityka samorządu terytorialnego w dziedzinie turystyki*, Gdańsk.
- Synak B., 2006, *Wielokulturowość szansą pomorskiej wspólnoty regionalnej*, Pomerania, nr 9.
- Sztompka P., 2002, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wyd. „Znak”, Kraków.

Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z dnia 6 stycznia 2005 roku, Dz U z 2005 r. nr 17, poz. 141.

Żuroch-Piechowski T., 2006, *Z kamerą wśród Kaszubów*, Pomerania, nr 10.

Strony internetowe

<http://europa.eu.int> (16.10.2006 r.)

<http://www.kaszubi.pl>

<http://www.kaszubia.com>

<http://www.naszekaszuby.pl>

<http://www.woj-pomorskie.pl>

